

מדינה, חברה, פסיכואנליזה

בשל ההנגדה שהיא עושה בין מדינה לבין חברה אזרחית, כותרת הדו"ח שלנו משקפת את רצוננו להציג ניסוח זה באשר למקומה של הפסיכואנליזה בתרבות. הנגדה זו שיצר הַגָּל ואשר נתמכת במדע ההיסטוריה בן זמננו על ידי סדרה של אסכולות חשיבה מפורסמות, היא פחות או יותר עניינית, כל זאת לפי תוכנית הניתוח שנבחרת. עלינו להראות במה הפסיכואנליזה מתאימה למטרתנו, משמע להתקרב למיקום הלא-מודע והרחף באופני השיח אשר מתקיימים בזמננו. כמו כן, מן הראוי לסלוח לנו על היקף הכותרת של תוכנית המחקר, אשר הנה רחבה מדי מכדי להיות מוכלת בדו"ח שנערך לאסיפה הזאת. אבל, ללא ספק אין כתובת עדיפה על פניכם, אתם, שבאסיפה הראשונה של החברה העולמית של הפסיכואנליזה מעידים בעצם נוכחותכם על הקביעה

* מסמך שהוצג באסיפה הכללית הראשונה של האגודה העולמית לפסיכואנליזה, פריז, 14.9.1994.

המחודשת לקיים את הפסיכואנליזה בעולם הנוכחי ובזה ההולך ומתכונן.

ההבחנה בין מדינה לבין חברה אזרחית הנה שימושית במיוחד בתקופתנו המאופיינת בתנועה כפולה: מחד גיסא שווקים אשר הופכים ליותר ויותר משותפים עד שהם נעשים גלובליים; מאידך גיסא מדינות שנלחמות באמצעות חוקים, התערבויות ממשלתיות, פעולות משטרתיות ואפילו מלחמות כדי לזכות מחדש בלגיטימיות שלהן ובכך לא להיטמע, לשמור על ייחודן. תבנית מורכבת זו מגדירה מצב תרבות שמעולם לא הופיע באופן כל כך גלובלי. התרבות נראית אחת ואחידה, ובאופן הזה מעוררת מחדש חלומות על קץ ההיסטוריה, כמו בזמנים שהכול נמדד על בסיס הזהב, למרות מוקדים של מלחמות אזרחים בלתי פוסקות המאיימות להתפרץ בכל מקום, מהעולם החדש ועד העולם הישן. מה שאנו מכנים היום תרבות מאוים על ידי קריאה לסדר עולמי שאמור לתקן את הפצת הסובייקט של המדע במרחב הנשלט על ידי השוק וגם לקבוע מחדש כיצד על מסמני האדון הישנים להתמקם.

בקריאות אלה לסדר, המופיעות בצורות שונות, עלינו להבחין בכך שבין סוף שנות ה-80 ושלהי שנות ה-90, "בריאות הציבור" הפכה לבעיה מוסרית ופוליטית חריפה, בדיוק כמו ה"אושר" במאה ה-18. במובן הזה, השאלה על מקום הפסיכואנליזה בהיבטה הטיפולי נחקרת מחדש, מעבר לצורות הכניסה הקודמות שלה לתרבות. לכן, משם נתחיל את הבדיקה שלנו. בהמשך נראה שהגוף ואביזריו הם אלו שבכל מקום מובילים את הפסיכואנליטיקאי להביע דעה בדיונים היוצרים מחלוקת בחברה האזרחית. לבסוף נשאל את עצמנו אם צורת ההוכחה של הפסיכואנליזה היא המענה הראוי למועקה של זמננו.

1. מצב היחסים החדש בין הפסיכואנליזה לבין המדינה: היחס עם בריאות הציבור

1.1 מדינת החשבונאות

לגיטימיות המדינה טמונה בהיותה מנהל חשבונות גדול ולא פקיד האוניברסליות – כל זאת בפרספקטיבה של הליברליזם הקלאסי. היא העובר האמיתי, אשר ממש כמו השוק אינו צריך לישון אף פעם. המדינה היא היד הנראית לעין שמכפילה את היד הבלתי נראית של השוק, מבלי להפריע לה לתפקד. היא סופרת, והדבר ברור, היא מתרחבת בכל מקום: בריאות הציבור היא הנמסס של כל המדינות המודרניות שוחרות השלום. החל ב־56 המיליארדים של גירעון הביטוח הלאומי של ארצנו עד הצרות של תוכנית הבריאות של ממשל קלינטון, דרך הרפורמות הבלתי אפשריות של מערכת הבריאות באנגליה, בארגנטינה, באיטליה או בספרד. מעבר לבחירה הפוליטית הטוענת לשוויון יחסי בנגישות הטיפול לכולם, הסיסמה זהה בכל מקום: להפחית את ההוצאות ולפיכך לקבוע מכסות לכלכלת הבריאות.

כשלעצמה, הבעיה אינה חדשה, היא פשוט חריפה יותר. ההיסטוריה של הכלכלה הרפואית חושפת את האופן שבו הרפואה נוהגת לאמץ לעצמה צורות עכשוויות לארגון העבודה, את התפתחותן של צורות אלה. אם נתייחס לרגעים הגדולים של ארגון הייצור – מה"טיילורזם" ועד ל־*re-engineering*, דרך ההגדרה של נורמות מקצועיות, חוגי איכות, הניהול מרחוק, הקיצוץ ביחידות מסורבלות מדי, שינוי מקום המתאפשר הודות לטכניקות תקשורת, הרטוריקה של מצוינות ואפס טעויות – אזי ניתן לעקוב אחר התרגום שלהם למונחים הנמצאים בשימוש המערך הרפואי. תחום הכירורגיה, הניתנת בקלות רבה יותר לתיעוש, הוא כמובן המקום שמתרחשת בו בדרך כלל החדשנות. אנו נזכיר שהכנסת תקנים לפרקטיקה הרפואית נעשתה על ידי הוועדה לקביעת תקנים של

הקולג' האמריקאי למנתחים, שבו ישבו האחים מאיו (Mayo) המפורסמים. ועדה זו קבעה ב־1913 נורמות ביחס לדרישות ציוד ולהכשרת הצוות המקצועי – ועל כל המוסדות שרצו להיכלל בקולג' היה להיענות להן. כפי שמציין סופר אחד: ההסמכה נולדה אז, זאת הייתה התקופה של ה"טיילורזם"¹. לאחר מכן, ניתן לעקוב אחר האופן שבו ניכסה לעצמה המדינה את הגדרות התקנים המקצועיים האלה והפכה אותן למכשירים לניהול בריאות הציבור, הן באירופה והן בארצות הברית. לגבי אירופה, התרומה החוקית המרכזית התרחשה כשנוצרו מערכות הגנה חברתיות לאחר מלחמת העולם השנייה, לצד מאמצים לחקיקה אשר לא התחילו בארצות הברית עם ממשל קלינטון אלא עם הממשלים הדמוקרטיים הקודמים לו. התאריך הראשון הוא ב־1965, בהעברת החוקים לביטוח רפואי Medicare (המכסה את האוכלוסייה המבוגרת) ו־Medicaid (המכסה אנשים מתחת לקו העוני). "מבחינת החוק, החזרת הכסף לבתי החולים על ידי התוכניות של Medicare ו־Medicaid הוכפפה לסדרה של תנאים שהכתיבו הממשל הפדרלי ומחלקות הבריאות של המדינות [...] זה היה הסוף של השליטה הבלעדית של המקצוע על תנאי הפעולה המקצועית"². באירופה הייתה זו הולנד שהחלה בסוף שנות ה־70 להוסיף למאמצי ההטמעה של מערכות הבריאות גם את המודלים האמריקאיים לבדיקת איכות הטיפולים. ב־1977 הממשלה חייבה הערכה של הטיפולים ההכרחיים לקבלת ההסמכה, וה־CBO, מוסד להערכה של טיפולי האשפוז, יוסד ב־1979 ומומן על ידי חלק מהמחיר של יום אשפוז. כיום ה־CBO הוא המודל האירופי לכל הארגונים ש"מטרתם לעודד את פיתוח ההערכה הרפואית בבתי החולים"³.

יש להבחין בכך שבין המכשירים העכשוויים לניהול כלכלת רפואה קיימים מישורים נפרדים לחלוטין: "חשוב מאוד להבחין היטב בין המחקר הקליני לבין הערכת איכות הטיפול – בין ההערכה הכלכלית לבין הערכה של הפרקטיקות – בין עיצוב נורמות 'בסיס'

הכרחיות שמוגדרות על ידי המדינה לבין הגופים המשלמים ולבין יישום של 'דרישת איכות' מקצועית".⁴ הכלים החדשים לקביעת דרך הישר ברפואה, כמו ועידות הסכמה (קונסנזוס), ניתנים לשימוש בתחומים שונים.

יישום נורמות רפואיות בפסיכיאטריה ובניהול בריאות הנפש הציבורית שאותה היא מבצעת הנו מובן מאליו בפרספקטיבה של הספיגה מחדש של הפסיכיאטריה ברפואה הכללית. אולם הפסיכיאטריה עמידה בפני מגמה זו, ולו רק בשל האשפוזים הארוכים והעלות הגבוהה של כוח האדם שהיא נזקקת להם. מדדי שיפור היעילות, אשר הנם כל כך יעילים בכירורגיה, מתקשים להיות מתורגמים להנחיות ברורות בשדה זה. הממשל האמריקאי ויתר על טכניקת הקבוצות ההומוגניות של חולים (GHM). אולם שיטה אחרת מצטיירת: "הקמה של סוג של ריכוז אמצעים שיכסה את ההוצאות בפסיכיאטריה, יהיו היקפן או סוגן אשר יהיו. בסוג של תקציב גלובלי, כל פעילות פסיכיאטרית תהיה מלווה בשווה-ערך: בניקוד I.S.A. (אינדקס סינתטי לפעילות) – הערך של מעשה בניקוד. I.S.A. ניתן לשינוי בהתאם לפוליטיקה הטיפולית שמבקשים לפתח. באופן הזה, ניתן להעניש את אלה שמשתמשים בסוגי עשייה שרוצים בהיעלמם, ושמתמנים אותם לשווא".⁵

הפסיכואנליזה אינה חומקת מהניסיון להערכה; היות שהמדינה ממקמת אותה בקבוצה של פסיכותרפיות שיכולות להתחרות על בריאות הציבור, ההשלכות ביחס לפסיכואנליזה יכולות להיות סותרות, וזה הדבר שמעניין אותנו. ניתן להוציא את הפסיכואנליזה מרשימה מסוימת, למשל זו של היעילות הקלינית (רשימת התרפיות המוכרות לצורך החזר הוצאות על ידי הביטוח הלאומי), בשם אי-מדעיותה. ברשימה אחרת (דו"ח שהופק על ידי המנהל לבריאות הנפש בעיריית בואנוס איירס),⁶ בשל הכדאיות החברתית הרופפת שלה בהשוואה לפרקטיקות קבוצתיות, היא יכולה למצוא את עצמה נדרשת להסברים. בניגוד לכך, בכנס שדן בהסכמות

ביחס לאסטרטגיות ארוכות-טווח בפסיכוזות סכיזופרניות, שארגנה הסוכנות הארצית לפיתוח הערכות רפואיות (ANDEM), צוין ש"חרף העובדה שאפשר לומר בוודאות שהריפוי האנליטי הקלאסי אינו בשימוש שגרתי במוסד, בכל זאת הפסיכותרפיות ברוח הפסיכואנליזה מסתברות כיעילות כשהן מבוצעות בשיתוף עם פסיכיאטר"⁷, ושהן אפילו יותר מתאימות בפתולוגיות אלה מאשר השיטות הקוגניטיביות.

צריך להוסיף להערכות שונות אלה את ההערכה העצמית שאליה הגבילו את עצמם המוסדות שבהם מתבצעת הפסיכותרפיה האנליטית שהוצגה לעיל. מוסדות אלה מצויים בעיקר בארצות דוברות אנגלית, אם כי בזמן האחרון גם הגרמנים הוסיפו את תרומתם לשדה זה, הזר מאוד לארצות הלטיניות. בחלק הבא נתייחס למחקרים אלה.

כך, מעבר לשיטות הכמותיות, אשר על היעדרותן בפסיכואנליזה האדון יכול תמיד להצטער ושאותן ינסה לקדם, אנו רואים שה-"peer-reviewing", הערכה מצד אנשים מאותו תחום, תיתן לפסיכואנליזה את מקומה, בתחום החשבונאי הזה, במידה שבה נוכיח את ערכה וישימותה.

1.2 המדינה האוניברסיטאית

ציר נוסף בהשפעת המדינה הוא האופן שבו היא יכולה לאשר או לא, באמצעות המכשיר האוניברסיטאי, את התכונות הרצויות לפרקטיקה של הפסיכותרפיה. פרקטיקות אלו נהפכו בשנות ה-60, עם הופעת הפסיכואנליזה באוניברסיטה, לאחד משטחי הכיבוש של הפסיכולוגיה האוניברסיטאית אשר במשך זמן רב הייתה מרוחקת מהם. בל נשכח שהפסיכולוגיה הקלינית היא תחום די חדש, וככזאת היא חרדה לכבודה וחשה תמיד מאוימת. מכאן הנטייה שלה תמיד להציג את עצמה כשימושית לציבור. אנו נוכחים בהופעתן של

מחלקות אוניברסיטאיות שתפקידן העיקרי לאמוד את הפרקטיקות הפסיכותרפויטיות ובכך לשמש בורר סופי בהתיימרויות של המדינה ביצירת נוהלים בתחום זה.

מחקרים אוניברסיטאיים אלה מתחילים בפעילות של קליניקות באוריינטציה פסיכואנליטית ובהשראה אוניברסיטאית על מנת להוכיח את תוצאותיהן בתחום היעילות הקלינית. בעולם שאנו מכנים אנגלו-סקסי, שלושה מרכזים פרטיים וחלוציים פתחו במחקרים בשנות ה-60 וה-70, והללו היוו מודלים למחקרים עכשוויים המתקיימים בחסות האוניברסיטאות. שלושת המרכזים הם: 1. Menninger Clinic בטופאקה (קנזאס) והפרויקט שלהם על פסיכותרפיה של מקרי אישיות גבולית (borderline) שמתווסף לפרסומי העבודות של קרנברג (Kernberg) וולרשטיין (Wallerstein),⁸ אשר אליהן התייחסנו במקום אחר. יש לשים לב שהקולגות שלנו מ־GRAPP השתתפו לא מזמן בהרפתקה המשותפת של כנס בטופאקה על פסיכותרפיה של פסיכוזות; 2. ה־Tavistock Clinic בלונדון והמחקרים של דיוויד מאלאן (Malan) על תוצאותיהם של טיפולים קצרים וממוקדים; 3. ה־Chestnut Lodge ליד מרילנד, אשר נציגה הידוע ביותר הוא הרולד סירלר (Searles) אשר רכש די מוקדם אמצעים לניתוח ממוחשב של תיקים עם קידוד תוצאות. המחקרים שהתנהלו עד שנות ה-80 התמקדו באומדני תוצאות, ומנקודת המבט של הפסיכואנליזה הם מאכזבים כפליים. הם אמנם קובעים בוודאות את ההשפעה של הפסיכותרפיה על הטיפול בסימפטומטולוגיה של סיווגים קליניים מגוונים, אך אינם בהכרח מראים את העליונות של התרפיות בהשראה אנליטית על פני האחרות. כמו כן הם אינם מצליחים להוכיח את תקפות מסגרת המושגים האנליטית. תמיד אפשר לומר שגורם המפתח להצלחה אינו התיאוריה אלא המטפל. מרכזים אלה ממשיכים בתוכניותיהם, אולם החל בשנות ה-80 אנחנו עדים לתזוזה כפולה: מחד גיסא הם מתמקדים ב"תהליך" ולא רק בתוצאה, מאידך גיסא למרכזים החלוציים מצטרפות

קליניקות של בתי חולים אוניברסיטאיים, אשר מקדישות את עצמן למאמצי הערכה כמותית שפועלים מתוך נקודת מבט של פנייה לתיקוף.⁹ אפשר לצטט את קבוצת המחקר הפסיכותרפי פן (Penn Psychotherapy Research Group), מאוניברסיטת פנסילבניה, עם הלסטר לובורסקי (Luborsky), גם את התמיכה של קרנברג ב־New York Hospital שבמרכז הרפואי קרונל. כמו כן, אפשר לצטט את הקבוצה של Mount Zion Hospital, כמו גם את זאת שבחוף המערבי שהיא המרכז ללימודי הנורוזות של סן פרנסיסקו אשר נתמכת בקרן של ג'ון וקתרין מק'ארתור (MacArthur).

ה־Penn Project מתלהב מההמצאה אשר אינה כרוכה בקידוד התוצאות בלבד אלא גם של מהלך טיפול נתון המתפתח מסביב להעברה. לשם כך הומצא רישום בכרטיסים של החזרה שבהעברה בעזרת משתנה הנקרא (Core Conflictual Relationship) C.C.R.T. (Theme Method). מדובר בהערכת הנקודה שבה התפקיד העיקרי של המטפל והפסיכואנליטיקאי כרוך במתן משמעות "כאן ועכשיו" לגרעין המרכזי של ההעברה.¹⁰

קבוצות אחרות, כמו זו של Mount Zion, מקדישות את עצמן לבדיקה השיטתית של מקרה אחד. הם אינם נרתעים בפני קושי כלשהו על מנת להשיג את המותרות של ייצוג אובייקטיבי: עורכים מאה פגישות ראשונות בכתב, אחר כך הקלטות, רישומים של האנליטיקאי במהלך הרצף הטיפולי הנמשך 453 פגישות. מוסיפים לכך דוגמאות משתנות של פגישות, עם שבעה מקבצים של 12 פגישות שנבחרו באופן אקראי במרווחים של שישה חודשים וכדומה. המטרה היא להראות שהמושג של הדחקה הוא לחלוטין בר־קיימא בניגוד לביקורת של אפיסטמולוגים מסוימים שזכו להצלחה בארצות הברית.¹¹ המאמץ מרוכז בתהליך הפסיכואנליטי עיצמו ולא רק בהצטלבותו עם הפסיכותרפיה. הנחת היסוד של הניסיון להצדיק את הלא־מודע הפרוידיאני היא זאת של סובייקט המעמיד אסטרטגיה לא מודעת על מנת להילחם

באמונותיו הפתוגניות. יש להוסיף למאמצים אמריקאיים אלה את ייסודו של מאגר נתונים באוניברסיטת Ulm, אשר מנסה לבנות מערכת מומחה הנשענת על קדם-הנחות מתודולוגיות מתוך הבינה המלאכותית.

אנו נחתום את הרשימה הזאת בדברי ברכה למשימות הנועזות של הקולגות שלנו מצפון אמריקה. הם חושפים בבירור את הפרספקטיבה האמפירית שלהם, ולנו לא נותר אלא לאחל להם הצלחה ביוזמות ההוכחה שלהם במסגרת זו. אנחנו מנגידים ליוזמות אלו, סעיף סעיף, פרספקטיבה ריאליסטית ולא אמפירית. מבחינתנו לא מדובר בנסיגה מהוססת בפני אונס הייחודיות המבוצע על ידי המידה האוניברסלית, אלא בציון גבולותיה של פרספקטיבה זאת. אנחנו כמובן מסכימים עם השאיפה להתנתק מהמדידה של תוצאות סימפטומטיות, אולם יש עדיין להתאמץ על מנת להתייחס לתוצאות הפסיכואנליזה ביחס לפנטזמה. אנחנו שמחים לדעת על יעילות הפסיכואנליזה בדיכאון, אולם יש עדיין מאמץ שחייב להיעשות כדי לאמוד את השפעתה על תחושת האשמה הלא מודעת. אנחנו מברכים על העניין שמגלים ב"תהליך", אבל אנחנו אומרים שלא בדרך הזאת ניתן לתפוס את גורל הפנטזמה באנליזה נתונה. כאשר מספרים לנו על התפייסות שהושגה לבסוף בין הפסיכואנליזה והמחקר הקליני האמפירי באמצעות מודל של השערות הניתנות לבדיקה, אנחנו אומרים שהפסיכואנליזה היא "חוויה מנטלית" במלוא מובן המילה, שהיא מוכחת במימושה כאנליזה. ההתפייסות האמיתית היא זאת: האם אפשר לגלות דבר-מה חדש באנליזה בפעולה?

כמו תהליכים מתמטיים אינסופיים מסוימים, גם הפסיכואנליזה קוראת תיגר על המדידה והרישום, תהיה אשר תהיה יכולתם של מאגרי המידע. פסיכואנליזה שמגיעה לסיומה דורשת הרבה יותר מ-453 פגישות. לעולם לא יהיה לנו רישום לכך. בכל זאת אינסופיות זאת יכולה להיות נוכחת, להיות שימושית, זה ההימור

שבמתימות של לאקאן וההימור של ניסיון הליך ה"פאס" (passe). בהשוואת התוצאות המושגות על ידי פרויקטים אוניברסיטאיים אלה עם התוצאות שאנו משיגים על ידי מיקום מנגנון ה"פאס", נראה לי שאפשר לומר שהדרך הריאליסטית שהציע לאקאן פורייה יותר מהדרך האמפירית שמציע העולם האנגלו-סקסי. עלינו לשכנע בכך את אלה שרוצים להקשיב לנו, עלינו להשמיע את קולנו בפני האחרים.

במסגרת פרספקטיבה זו ממוקמות הדאגות שעולות פה ושם ביחס להתמחות המשלימה שיש להוסיף לתעודה של פסיכולוג. באזורים נרחבים התווית של פסיכולוג או פסיכיאטר מספיקה (ארגנטינה,¹² ברזיל,¹³ ונצואלה), באזורים אחרים מתווסף הרישום בארגון מקצועי, והוא בגדר רשות (בריטניה, ארצות הברית); במקומות אחרים מוסיפים התמחות כשהכשרה ההתחלתית היא של רופא או פסיכולוג (איטליה). אנחנו יודעים להסתגל לדרישות אלה, כפי שהראינו זאת באיטליה, שהפכה למדינה הראשונה שהכירה במכון (istituto) שלנו. אבל אנו עומדים על רעיון מקוריות הפסיכואנליזה, אשר אין לבלבלה עם הפסיכולוגיה. אנו צריכים להיות מסוגלים לגשת לשדות ידע רבים ככל האפשר. לאקאן אמר: הבה נלמד להביע את דעתנו ולהוכיח מדוע אין אנו יכולים להגביל את עצמנו ולהשתייך ל"הסמכות ישנות", קרי לרפואה או לפסיכולוגיה.¹⁴

2. החברה האזרחית, הגוף ואביזריו

כל חברה מגדירה את הגוף של הסובייקט על ידי האביזרים שהיא נותנת לו, אביזרים משפטיים, טכניים או ארוטיים. הפסיכואנליזה מובלת לנקוט עמדה בוויכוחים שממריצים את החברה האזרחית דרך התמרון של הגוף ושל הגדרתו, של ההתענגות שלגיטימי להפיק ממנו, מה שמכנים המידות (המוסר), והיחסים בין מערכות

של קרבה משפחתית וחלוקת התפקידים של שמות האב, אם וילד. אנו נבחן בזה אחר זה בשלושה תחומים אלה נקודות מסוימות שלגביהן אנחנו מובלים להביע דעה בעולם כולו.

2.1 הגוף והגדרתו

מרסל מוס (Mauss), והמצאתו בדבר "טכניקות של הגוף", הראה לנו באיזה אופן האתנולוגיה (במשמעות של אנתרופולוגיה חברתית אנגלית) היא זו שממקמת את הגוף רק בהתחשב בסביבתו החברתית והקשרה; אולם הגוף מתארגן בתוך השיח, קודם כול באמצעות הדת. ההיסטוריה של התיאולוגיה של ההטבלה מרתקת במיוחד לענייננו כאן.¹⁵ הפילוסופים של החוק הם אלו שבהמשך הדגישו את הצביון הבריוני שלובש הגוף מרגע שאינו נתפס כאורגניזם גרידא. במסורת זו יש לזכור את הספר היפה של ארנסט קנטורוביץ (Kantorowicz) שני הגופים של המלך.¹⁶ מפתיע בכל זאת להיווכח שהחוק הפוזיטיבי חיכה לשנת 1994 כדי ליצור לראשונה את קובץ החוקים העקביים שעליו הצביעו בפרלמנט דמוקרטי.

ידוע שצרפת היא זו שמצאה סיכום ראשון של אוסף המחשבות ביחס לשאלות בהיבטים מגוונים שטרדו את שתי הגדות של האוקיינוס האטלנטי. הטכניקות הרפואיות שקובצו מחדש תחת השם ביו־טכנולוגיה מתחילות להשפיע על הגוף האנושי מספיק כדי שהחוק יפתח בניסוח מספר עקרונות לגבי הגוף, לגבי המחקרים הגנטיים, לגבי התכונות של האדם, כמו גם ביחס למוצא המשפחתי במקרים של הפריה מלאכותית. החוק שעליו הצביעו לפני פחות מחודש, 23 ביוני 1994, מפרט שהכבוד של היצור האנושי מובטח מתחילת החיים, כדי למנוע תיעוש כלשהו של עוברים. הגוף האנושי מוגדר בחוק ככזה שאין לחללו וככזה שבאופן חוקי אסור למכור או לתת

אותו. כך שהוא גם לא יכול להפוך לאובייקט של שום זכות בעלות. משקיף מסוים יכול היה לציין ש"חוק זה מתנגד בתוקף להתפתחויות העכשוויות והעתידיות של העבדות החדשה אשר במסגרתה הדם, הכליות, הקרניות או הלבבות עלולים לתפוס מקום בתחום המסחרי".¹⁷ כיצד אפשר להימנע מלראות בחוקים אלה, אשר מהווים ביקורת על הליברליזם העיוור, תגובה שעונה למשאלה של ז'אק לאקאן אשר דחף את הפסיכואנליזה בשנת 1967 להשמיע את קולה בסוגיות אלה? לאקאן הזהיר במונחים אלה: "השאלה היא האם בגלל הבורות ביחס למקום שבו הגוף מוחזק על ידי הסובייקט של המדע, יגיעו לכך שבאופן לגיטימי יחלקו את הגוף עבור סחר החליפין".¹⁸ חוקים אלה מוסיפים וקובעים שעצם ההפעלה של פרקטיקת השבחת גזע, אשר נוטה לסלקציה של אנשים, תביא לענישה של עשרים שנות מאסר. אם כך, ההערה של לאקאן מהווה עדות לכך שלא היה די בעצם השימוש במקצוע הרפואה כדי לעמוד בפני פיתוי של שיפור הגזע. נקודה זו דורשת שנציין אותה על מנת להדגיש שאנליטיקאי לא יכול להסתפק בהיותו רופא: "[...] הסמכה עתיקה, שבהופכה לחילונית פונה אל סוציאליזציה שאין בידה למנוע לא את השבחת הגזע ולא את הבידול הפוליטי של היוצא דופן".¹⁹

לבסוף, החוק קובע שוב שההולדה בהפריה מלאכותית "עם שלישי שתורם" אינה יכולה בשום אופן להוביל לכיסוס של קשרי יוחסין בין בעל התרומה לבין הילד שנוצר מההפריה. החוק אפילו קובע שאלה שפונים ותובעים זאת חייבים לתת את הסכמתם לשופט שמידע אותם ביחס לתוצאות המעשה שלהם מבחינת קשרי היוחסין. קביעה זו מגדירה דרך צרפתית מקורית, אשר הנה שונה מהדרך השוודית שמבססת עבור הסובייקט את הזכות להכיר את מוצאו ולפיכך ליצור מחדש את הקשר בין התורם לבין זה שנוצר באופן הזה. זה די מפתיע שהתייעצו על כך עם פסיכואנליטיקאים

שחלקם תמכו בדרך השוודית שמכירה בקשרי יוחסין ביולוגיים בלבד, תוך כדי סירוב לכל בדיה. חוקים אלה הם בערך גוף החוקים המומלץ על ידי ועדת ברייבנט (Braibant), אשר בה התקיימה הצבעה על כך. דיברנו על זה בזמנו בעיתון *Ane*,²⁰ ולא יכולנו שלא לשמוח על כך. קובץ חוקים זה מראה באופן מוחשי עד איזו נקודה הגוף כסמלי הוא זה שאותו אחר מעניק.²¹ איננו יכולים אלא לעודד את הקולגות שלנו להשתתף בכל מקום בדיונים ממשיים שיתקיימו, ולהשמיע שם אזהרות אלה.

2.2 הגוף המאובזר על ידי התפיסה הגנטית של העולם והרפואה הקוסמטית

ההצלחה המודגשת של הביולוגיה, של הגנטיקה ושל הטכניקות שלה מצמיחה פרדיגמה של הסבר אשר חורגת הרבה מעבר לתחום ההתמחות שלה. זה נפרש מהסוציו-ביולוגיה ועד לאתיקה הטבעית, דרך ההסבר הגנטי של האלכוהוליזם, ההומוסקסואליות, האהבה וכדומה. לא עובר חודש מבלי שמוקדי המלחמה האידיאולוגית לא ידווחו על ניצחון מכריע. אני מניח בצד את מפלצת "גן הסכיזופרניה", ומציע לקרוא סיכום שיצא לא מזמן בעניין זה²² כדי להיווכח בהתפוגגות התקוות להתאמה נאיבית בין מחלת נפש לבין פגם גנטי. הגנטיקה עצמה היא זו שממסה את החזיונות של הגנטיקה. הפסיכואנליזה מתנגדת לתפיסה גנטית זו של העולם. ניתן להיווכח מתוך קריאה בספרות האחרונה²³ שרק הפסיכואנליטיקאים כועסים. יחד עמם גם גנטיקאים מסוימים ורופאים אחרים מהמדעים ההומניסטיים. הפסיכואנליטיקאים נלחמים נגד גלישה המובילה לסכנת השכחת גזע, שיותר מתמיד נפסלת היום על ידי הוועדה לביר-אתיקה. התפקיד שלהם אמנם חשוב, אבל הוא אינו מספיק על מנת לחוקק חוקים. הפסיכואנליזה צריכה להקדים ולראות את הנולד. יחד עם אחרים, היא שומרת על העתיד.

כמן כן, הגוף מוצא את עצמו מאובזר בכל מיני צורות. שוב, גם כאן הייתה זו הכירורגיה שהקדימה וסתתה מההתוויות הרפואיות הטהורות על מנת להסתער על התיקונים הקוסמטיים. הכירורגיה, המכונה פלסטית, מלווה היום כמו צל עיקש את הגבר ואפילו יותר מכך את האישה. מהאף החדש ועד הטרנס־סקסואלי, ההצעה של הכירורגיה הקוסמטית שינתה את הדרישות המתקבלות באופן לגיטימי על ידי המוסדות הרפואיים ופתחה שדה חדש. ניתן לומר שהפסיכו־פרמקולוגיה צוללת לתהום בתחום זה. כך ללא ספק יש להבין את הוויכוחים שליוו את פרסום הספר של פטר קרמר (Kramer) להקשיב לפרוזאק.²⁴ מעבר לביקורות של אנשי המקצוע, אשר פוסלים כמובן תפיסה זו של תחליף, הוויכוח האמיתי הוא ביחס לפסיכיאטריה קוסמטית והשימוש בתרופות פסיכותרופיות לא כתרופה לא חוקית או כתירוץ להילחם בחרדה קיומית, אלא פשוט על מנת לתקן את מה שהסובייקט מעריך כאי־צדק של הטבע. צורה חדשה של פלפול מופיעה, והיא מרתקת. צריך להתייעץ עם הפסיכואנליטיקאים ביחס לנקודות אלה מעבר לתרומות שהושגו בתחום של ההתמכרויות לסמים משכרים. אני מכוון בנקודות אלה אל התרומות של GRETA (צרפת) ושל הקבוצה TYA (בואנוס איירס).

2.3 מצב של משפחתיות דלירנטית

נראה שביטוי זה – משפחתיות דלירנטית, אשר בו השתמש לאקאן בהצעה שלו מה־9 באוקטובר 1967 לגבי הפסיכואנליזה של האסכולה – מגדיר היטב זרם מהותי במחשבה. אנו עדים לתגובה רחבה נגד התנועות לשחרור מכל קשר משפחתי של התקופה הקודמת. האוטופיה האנטי־משפחתית, הרצון ליחסים ללא דיכוי של שנות ה־60, הותירו את הנפולת שלהם: שעמום ועצבות.²⁵ ודאי שתקופה זו גם הראתה את מה שבלתי ניתן לצמצום במשפחה, עובדה שלאקאן יכול היה למקם בזמנו.²⁶ לכן, לפסיכואנליזה אין

שום צורך ללוות את הדחיפה האידיאולוגית ואת ריבוי הספרות שהיא מחוללת, במיוחד בארצות דוברות האנגלית, שם ערכי המשפחה (family values) שוב זוכים לכבוד. לפעמים זה גם יכול להצדיק את הדרישה ליותר הגנה חברתית עבור חופש ההורים, כלומר אם העניין הכרחי.²⁷ בארצות הדוברות לטינית ניתן להיווכח באותה מגמה, אך היא מוצדקת בצורה שונה. שם מדובר בהגנה על הגבר, או טוב יותר, הגנה על האב. הפסיכואנליטיקאי מוזמן לשם בחפץ לב כדי לתמוך בזן מוכחד זה, במיוחד אם הוא לאקאניאני. המצב אכן השתנה. לאחר מלחמת העולם השנייה היו אלה האימהות שהפסיכואנליטיקאים נקראו לתמוך בהן, מכיוון שבדו"ח מפורסם לארגון הבריאות העולמי הצליח בולבי (Bowlby) לשכנע שהסיבה למחלות נפש היא קשיים בקשר הראשוני עם האם. זאת הייתה ההצדקה ליצירת מוסדות להדרכה בטיפול בפעוטות. מלאני קליין הלכה בכיוון של תקווה זו בהכריזה על מניעת הנוירוזות באמצעות ההכללה של תשומת הלב האנליטית המרוכזת באם. נוכל לומר שאנו נוכחים עתה שבכל מקום ישנה ירידה במידת הציפיות המיוחסות לסוג כזה של מוסדות. אי-האפשרות לאמוד את היתרון של ההישענות על ההיבט המניעתי גורמת לכך שהאדון המודרני כבר אינו מאמין בחשיבות האימהות כמגנות על בריאות הנפש. הוא מאמין יותר בהרחבה של זכויות הילד, כדי להגביל את ההתעללות של האימהות הנוראות. ברוח זו הם חושבים לכוון את הסמכות האבהית הטובה והוותיקה, או לפחות להפסיק לפרק אותה כדי למצוא בה בעל ברית. אבל מדוע לקרוא לעזרתנו בשביל תמרונים אלה? הפסיכואנליטיקאים אינם שם כדי להציל את האב אלא כדי לכלול את השם שלו בשיקולים המדעיים. אין תועלת עבורנו בהתגייסות לצד השיח הדתי כדי לדרוש "זכות לאב" במשפחה ובהולדות. באותו האופן שההתערבות הפסיכואנליטית יסודה באי-צמצום האיווי הנשי להולדה, כך גם שאלת האב חייבת להיות מופרדת ממנה. זו שאלה טרנס-ביולוגית.

האב הוא זה שאחראי להגשמת האיווי. לכן לאקאן עורר את הפסיכואנליטיקאים להביא בחשבון את אדיפוס, לא רק בתבאיי אלא בקולונוס והפורענות הסופית שלו. אין חוק אוניברסלי של האב מפני שאין חוק של האהבה. מה שהיה אב עבור ילד, נקבע אחד-אחד. הפסיכואנליטיקאי דורש את הזכות לבחון זאת, ללא הפקק של שיח ממוסד. מהות האב חייבת להיות מוחזקת ריקה כדי שאפשר יהיה לגשת למה שהאב היווה בכל מקרה, אחד-אחד. הלוגיקה של נקודה זו מוכרת לנו, ובכל זאת צריך להביע אותה.

3. הפסיכואנליזה ואופן ההוכחה שלה

3.1 הוכחה על ידי האיווי

עבור האוריינטציה הפסיכואנליטית שפרויד הגדיר, בחלומות על שיבה לסדר ולשלום במשפחות ישנה סתירה יסודית: תרבות ודחף אינם נמצאים בניגוד פשוט כמו זה של יצר המתנגד לביות. דבר מזה אינו מצוי אצל האדם. אצל האדם ישנה פעולה עקיפה יותר שבה הדחף הוא זה שמזין את התרבות ואת דרישותיה לוותר, תוך כדי כך שהוא מפיק מכך סיפוק הרבה יותר סודי. הקושי אינו נובע מדרישות המנוגדות לדחף, אלא מהעובדה שבדרישות אלה עצמן נוכח גם הסיפוק של העל-אני. הוא נוכח במיוחד ככל שהדרישה לטוהר מידות הנה עריצה, קיצונית וטהרנית. באופן הזה הדחף עצמו תורם לאותה תרבות, וכך התרבות עוזרת לכונן את הקטלוג ההכרחי, הבלתי עקבי והבלתי שלם של המחויבויות החוקיות והמוסריות אשר לא ניתן להגשימן בשלמות. פרויד מגלה שם את ההופכי של דמות התקופה: בו בזמן שהולך ונוצר הרצון האוניברסלי של התרבות גם הולכות ונכללות בהיסטוריה המשותפת כל הדמויות של האחר, כל אלה שבעבר נדחו בשל היותן ברבריות. כך, בתרבות השתכנו הברבריות וכל הזוועה הדחפית הנחשפת בדחף המוות.²⁸ דחף המוות נכנס לפעולה

בלב-לבו של מה שנחלם כמחוץ לתחום הפגיעה של הזוועה, והוא פועל בקרב מה שמוגדר כאידיאל לסדר חברתי אוניברסלי. הפסיכואנליזה נוכחת לדעת שאין כל טעם ברצון לוותר על הדחפים, כמו שנאיבי לרצות להמליץ על שיבה אל הטוב הטבעי הדחפי. זאת מאחר שטבע הדחף הוא רע.

אחדים יכולים היו להאמין שניתן לסלק מבוי סתום זה של הפסיכואנליטיקאי בכך שיוקיעו באופן חד-משמעי את אי-המספיקות של ההתענגות בעולם זה, וגם בכך שייאבקו לטובת הרפיה מהדיכוי החינוכי-חברתי. השאלה האמיתית שהופנתה אל פרויד הייתה זו שהתייחסה לצייתנות הבלתי אפשרית לנורמה החברתית. לא מדובר רק ברצון לחברה פחות "מדכאת" ובאימוץ עמדה אנטי-חינוכית, אלא במתן האמצעים לדעת לזהות את הטירוף שבנורמה נתונה.

המבואות הסתומים, שבהם נתקל האיווי הנע בין הנורמות, חזקים כל כך, שהלכה למעשה האיווי מתגלם בהם, כך שהסובייקט יכול להתמודד אתם טוב יותר על ידי העצמתם במקום לבקש לכובשם. הקושי היסודי אינו בחסר אלא יותר בעודף סותם של התענגות אפלה שאינה מצליחה לזכות בהכרה. אם כך, הבעיה האתית אינה ממוקמת בין ויתור לבין סיפוק שמופיע תמיד במפגש, אלא בצד הרע של העניין. מדובר יותר בלדעת איזה איווי מסופק שם: האם זה איווי מבוש או שמא איווי אשר אחראי לתוצאותיו? ההבדל בין המוסר של שיח האדון, זה של התרבות במובן של פרויד, לבין האיווי של הפסיכואנליטיקאי, הוא כזה שמהצד של האדון "רומזים שייתכן שקיים ידע על האופן שבו ראוי לחיות",²⁹ ואילו מהצד של הפסיכואנליזה מוקיעים את אלה שגורמים לאחרים להרגיש את "בושת החיים". בדיוק בנקודה זו מדובר בכינונו מחדש של איווי שמחיה, לא בבקשה שהסובייקט יזדהה עם התענגות המתרחשת במשלב האשמה.

3.2 אתם אינכם מדע

רוע הבשורה הפסיכואנליטית מתקבלת מאז לידתה באופן בעייתי. לאחר מאבק תמידי נגדה היא הצליחה לבסוף להשיג זכות קיום; הכבוד שזכתה לו בתקופתו הגדולה של פרויד מעיד על כך. למרות זאת, מאז מותו של פרויד המצב נותר מבוטל: האמת של הפסיכואנליזה נותרה תמיד מודחקת והסתמכה על דברי אדון שהתקבלו בקלות רבה מדי לדעתו של פופר (Popper), אשר טוען שהאמת הזאת אינה כפופה לעקרון ההפרכה. על מנת למקם את העמדה של הלא-מודע בשדה התרבות של זמננו, יש להתחיל בצורות חדשות של התקפה שהיא מאפשרת. לא עובר חודש, אפילו שבוע, מבלי שעיתונאי, איש אוניברסיטה או מדען, במיוחד בארצות דוברות האנגלית, יפרסם משהו על הנושא: עובדות שנודעו באחרונה ושמאפשרות לבקר את פרויד. זה התחיל ממסמך שפורסם בנובמבר 1993 ב־*New York Review of Books* והסתיים במסמך האחרון של *Sunday Times*; ובדרך היה *Time Magazine* שהקדיש את נושא השער שלו לשאלה מזויפת שהסתירה באופן גרוע משאלה: "פרויד, האם הוא מת?". זו הצלחה של שערורייה יזומה המחפשת בדרך כלל לתמוך בקידום של ספר שנכתב על ידי אחד המבקרים האופנתיים. הארצות הדוברות אנגלית אינן היחידות שמכירות תופעה זו. באופן כללי, בארצות הלטיניות של דרום אמריקה (ארגנטינה, ברזיל, ונצואלה וקולומביה) הפרסומים הצפון-אמריקאיים מאומצים במהרה לתנאים ההיסטוריים ולמצב ההפצה של הפסיכואנליזה רק כדי לציין שבמדינות אלה יש בעיתונות הכללית או בזאת של מדע עממי את אותן התקפות אידיאולוגיות. במדינות הלטיניות של אירופה משתקפים גם דיונים אלו, ככל שהעיתונות נעשית יותר ויותר בינלאומית וריכוזית.

במובן מסוים התקפות אלה היו מאז ומתמיד: הפסיכואנליזה

אינה מדע במובן של המדע, קרי של הפיזיקה המתמטית. למעשה, הכאילו-חידוש שבביקורות אלה נסמך לעתים קרובות על נושאים אופנתיים בביקורת הפרקטיקות המדעיות עצמן. השילוב ההולך ומתחזק בין המדעים לבין הטכניקות מסית עתה את הביקורת המדעית לרמה של מלחמה מסחרית. קדמת הבמה של הסוציולוגיה של המדעים תפוסה בזיוף של נתונים ניסויים בתחומים שונים של מחקר. במיוחד בביוולוגיה המאבק הנו סוער ביותר, שכן בה הפטנט מנצח מיד והסכומים אשר על כף המאזניים הנם מרקיעי שחקים. העולם עקב בעניין אחר התפתחות הפולמוס בין מכון פֶּסטר לבין הממשל האמריקאי בעניין בידודו של וירוס האיידס. סיפור זה לימד על מקרים אחרים. התחרות על מענקי מחקר היא כזאת שמספר קבוצות מחקר מכובדות ויעילות נגררו לייפוי התוצאות כדי לזכות בפרס הגדול. גם בפיזיקה הטהורה עצמה לא חסרות בעיות, והן לא רק אלה של "היתוך קר".

גל מתמיה זה מסגיר את קיומו של חלום האפיסטמולוג האמפירי התמים. ארורה המורכבות של ה"ניסוי המחשבת" של גלילאו! ככלות הכול ניתן היה להיווכח ביתרונות האינדוקציה בהישען על הניסוי הצנוע שבמדעי אנוש. נוכחנו בגל המאמרים או בעבודות תזה המוקיעים את ייפוי התצפיות של גלילאו, דמות שתמיד קשה להטמיע מחדש באמפיריציזם, תוך כדי הזמנה מחודשת לצניעות ניסויית במדעים ההומניים. תזכורת ביחס לקריאה של ניטשה היא ללא ספק אקטואלית. מן הראוי באופן מידי לתרגם את הצניעות הניסויית למיליארדים המסובסדים שהיא מייצגת, תביעה לגמרי לגיטימית הפועלת כמובן למען הטוב.

היבטים אלה רק מדגישים את האופי האוטופי של הקהילה המדעית של קרל פופר. לא מדובר רק בקהילה אשר מקדישה את עצמה לאמת ומבודדת מכל סוגי השיח. מדובר ביחסים שהם תמיד ספציפיים עם האדון. בעניינים אקטואליים מדובר ביחסים עם האדון הדמוקרטי ועם השוק, אבל אף אחד לא שכח עקב כך את

היחסים המאוד מוזרים של המדע עם הנאציזם (בעיית הייזנברג [Heisenberg]) או גם עם העריץ סטלין (השימושים בניגוד: מדע בורגני/מדע פרולטרי). המדען הוא לעולם לא בלי יחסים עם ארון שאותו הוא רוצה לפתות, והבעיה שעולה אינה פשוט סוציולוגית או מוסרית, אלא אפיסטמולוגית. כפי שקוירה (Koyré) טען תמיד בתקיפות, יש להביא בחשבון את המדע יחד עם עוד סוגי שיח המתרחשים ברגע נתון. התייחסות גלובלית זו היא שמובילה להפצת חתכים וניתוקים.

התוצאה של החדשנות שבביקורות אחרונות אלה, המוצגת או מועלית במאמרים של העיתונות האנגלו-סקסית או בתזות, מקורה ביישום הדאגות מהפרקטיקה המדעית לפרקטיקה הפרוידיאנית. בהקשר זה מודגש היעדרם של פרוטוקולים ניסויים ברורים, החוסר באומדן, העיוות הרומנטי שמאפשר הדגשה של ההטבות התרפויטיות. מודגשת גם הפקת לקחים לגבי הנפש (psyche) של גברים וילדים על בסיס נזירות נשיות, העיוות של ממצאים וכדומה. למעשה, מדובר תמיד בחיקוי של חקירה של NIH (National Institute of Health), תוך כדי הוכחה שפרויד לא היה מעבדה רצינית. הנקודה היחידה היא שפרויד אף פעם לא התיימר לתואר הזה. להפך, החל מהפוזיטיביזם הראשוני שלו, הוא החזיק שאלה אחת פתוחה, אשר לאקאן ניסח אותה מחדש כך: מה יכול להיות מדע שכביכול יכלול את הפסיכואנליזה? וראוי ששאלה זו תישאר כך, בגדר שאלה. חוברת ה-*Time Magazine* שהודיעה על מותו של פרויד משמשת עדות בלתי רצונית לכך. בסוף המאמר על פרויד ישנה חקירה מדאיגה. ניתן לראות שם עד כמה בלתי אפשרי להתמצא באמונה בפיתוי הפנטזמטי כאשר מה שממש מצפן יחיד הנה התיאוריה התמימה של שיבת המודחק בהיפנוזה וכמו כן עורך דין המתקף את האמונה הזו בפיתוי.³⁰

למעשה, המקלעת שקושרת – מדינה, חברה אזרחית ופסיכואנליזה – מעלה את התפר הבלתי אפשרי בין ההתענגות

ובין הסובייקט של המדע. סימפטום אחד הוא החזרה המחודשת לקריאת כיוון הכרחית על מנת לייצב את האמונה בסדר החברתי. בארצות הברית נוכחת החזרה לסדר חברתי – ישנה מחד גיסא הקריאה של הגברת קלינטון ומאידך גיסא התעיות של הניו־אייג'. במדינות הלטיניות של יבשת זו אנו נוכחים בהתפתחות של תנועות דתיות קיצוניות ומגוונות. אירופה מצדה חווה התקוממות של האפיפיורות נגד המודרניות, לצד תקוות אורתודוקסיות באזורים שקודם לכן היו רוסייה, כל זאת מבלי להחשיב מלחמות אתניות־דתיות רבות. ההתבוננות במחזה העולם מובילה להיווכחות נוראה: יצטרכו יותר מאשר הוקעת הפסיכואנליזה בשל היותה "תיאוריה ללא עובדות", כפי שציין מק'מילן (Macmillan) – פרופסור מאוניברסיטת מונש (Monash) במלבורן – כדי לחנוק את האמת שהיא מנסחת. עבורנו לא מדובר בחיפוש אחר מובן חדש אלא באיווי שמאפשר לחיות וגם להינתק ממשיכת ההקרבה ל"אלים האפלים".

4. מסקנות

כפי שההוראה של ז'אק לאקאן חזתה מראש, השדה הפרוידיאני קיים עתה יותר מתמיד, וזאת ככל שהמדע מופץ וככל שמוכחדות ה"הסמכויות־הוותיקות". יותר מתמיד הסובייקט נבוך מההתענגות שלו. הכיבוש מחדש של שדה זה הוא מוסדי ותיאורטי. המפגש שלנו³¹ פיתח שני היבטים אלה בו זמנית, תוך כדי פנייה לכל האנליטיקאים, מעבר למחסומים מזויפים. אנו יודעים את התשובות של IPA לשאלות של זמננו. ישנן שתי דרכים: הדרך הלטינית, אשר עתה מייצגה נשיאה הארגנטיני אצ'יגויין (Etchegoyen), והדרך הצפון־אמריקאית, אשר אותה ייצג הנשיא לעתיד, כך אומרים, קרנברג. הדרך האחת כוללת את ההכנסה של לאקאן בעבור העדכון התיאורטי שלו, מבלי לגעת בתקנים מעשיים (בתקנים

של הפרקטיקה); הדרך השנייה מתבססת על התבלטות במדע על ידי הדרך האמפירית על מנת להשיג שוב יוקרה של מלומד. שתי התשובות הן מבוי סתום. מוטל עלינו להראות זאת. המחשבה המדעית של זמננו חצויה. אחדים, ביניהם קויין (Quine), רואים את עצמם שבים באמצעות ה"סיבוב הלינגוויסטי" של פרגה (Frege) לכיוון של אמפיריציזם חדש; אחרים מבטלים פרספקטיבה זו ומתחננים לריאליזם (Davidson). בתוך פרצה זאת, שמעידה על השאיפה ליותר מגע עם הממשי, עלינו להכיר בכך שהכיבוש האמיתי של השדה הפרוידיאני מושג על ידי הממשי של המועקה. העובדה שהפסיכולוגים האוניברסיטאיים יכולים לדבר על הפסיכואנליזה כמו על פסיכולוגיה של עמים (Folk Psychology) מלמדת על זלזול. בוודאי שאיננו מסתפקים במעמד תיאורטי זה, אבל אנחנו שמחים תמיד ללמוד שההיווכחות בהשפעת מעשה הכשל הפרוידיאני (freudien slip) מקובלת על ידי כולם, ושהיא עדיפה תמיד על פני השחצנות המצמצמת אותו לכדי טעות סתמית. הסובייקט המודרני ממשיך לאהוב את הפסיכואנליזה – הבה נדע להיות ראויים לאהבה זו ו"להתמסר ללא חשבון", על פי הביטוי היפה של ז'אק לאקאן.